Emanuela Dima

MECANISME SEMANTICE IMPLICATE ÎN UZUL ANTROPONIMIC AL UNOR APELATIVE PĂSTOREŞTI[1]

1. Este cunoscut faptul că numele proprii nu sunt, ca geneză, semne primare. În formarea lor se apelează la elementele şi la regulile de combinare deja existente într-o limbă[2]. Pe măsura integrării numelui propriu în sistemul de semne al limbii şi al întăririi funcţiei sale denominative, acesta îşi pierde motivarea (apelativele care stau la baza numelor proprii ajung să-şi piardă sensul în această nouă funcţie). În consecinţă, în timp, numele propriu a ajuns să posede numai facultatea de a desemna ceva, singularizând totodată, pe când numele comun şi-a păstrat dubla facultate de a însemna şi de a desemna ceva. Numele propriu apare, în prezent, ca fiind *lipsit de conţinut semantic*, având numai sferă de întrebuinţare, în timp ce, prin contrast, numele comun posedă o semnificaţie, un conţinut semantic, şi are o sferă largă de întrebuinţare[3].

Pentru perioade de timp determinate, însă, o anumită parte a subansamblului numelor de persoană – antroponimele delexicale – pare a se sustrage acestei trasături definitorii.

Raportarea acestor antroponime la numele comune care stau la baza formării acestora a sugerat ipoteza, acceptată de mai mulţi autori, a existenţei unei certe condiţionări între *încărcătura semantică* a apelativelor şi posibilitatea apariţiei acestora cu funcţie de individualizare umană (cf. Ionescu MDO; Evseev 1997). În mod evident, această aserţiune se verifică numai dacă această componentă este privită la momentul, limitat în timp, al apariţiei şi formării ei din elemente ale vocabularului.

Unii autori au postulat implicarea, în procesul iniţial de formare a numelor individuale din elemente ale vocabularului, caracteristic stadiilor foarte vechi de dezvoltare a societăţii umane, a unui mod particular de concepere a realităţii, altul decât cel după care se guvernează, de pildă, societăţile occidentale contemporane.

[1] Contribuţia de faţă poate fi considerată un apendice al unui articol apărut anterior (Dima 2007) şi constuie o analiză succintă, din altă perspectivă, a aceluiaşi material onomastic. Acest aspect motivează, printre altele, apelul redus la minimum referitor la inventarul antroponimic înregistrat documentar.

[2] Mihăilă 1978: 267–278.

[3] Teiuş 1969: 8.

LR, LVII, nr. 1, p. 63–73, Bucureşti, 2008

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

Acest tip străvechi de mentalitate, numit mitic, sau magico-mitic, specific unor comunități socio-umane aflate în intimă simbioză cu realitatea extrasenzorială, este definit, printre altele, de viziunea particulară, conform căreia numele se află în raport de cosubstanțialitate cu esența. Ca urmare, momentul opțiunii pentru un nume era echivalentul unui act magic, în care denominatorul trebuia să răspundă anumitor cerințe legate de obținerea protecției împotriva influențelor nefaste pe care lumea extrasenzorială o putea exercita asupra nou-născutului şi de asigurarea transferului către acesta, prin intermediul numelui respectiv, a anumitor calități fizice sau psihice.

La nivelul acestor societăți, numele avea dublu rol: de desemnare dar şi de protecție, de menire. Această ultimă funcție a fost, ulterior, în perioada post-creştină, asigurată de apelul la panteonul mistic superior, reprezentat de sfinții canonizați, a cărui bunăvoință şi protecție era invocată, de regulă, prin atribuirea numelui acestora nou-născutului.

Raportându-ne, prin contrast, la etape recente de evoluție ale subansamblului antroponimic, format din *numele individuale* (mai precis *prenume*), constatăm că sporul numeric al acestui subansamblu, realizat prin acceptarea de noi unități şi înmulțirea familiei onomastice a acestora, pare a fi condiționat de alți factori. Astfel, în alegerea unui nume prevalează atât criteriul cultural (orientarea grupului socio-uman către o anumită zonă de influență, de pildă), cât şi, indiscutabil, cel eufonic. Implicarea în acest proces a domeniului referențial de care numele ar putea fi legat, indirect, prin apelativul de la baza acestuia, este nesemnificativă, aproape nulă.

Această etapă, definită de separarea oricărei legături între planul numelor comune (a cărui caracteristică este implicarea factorului *semnificație* în funcționarea unităților respective) şi planul numelor proprii (atribuite, la acest moment, în virtutea altor criterii) poate fi considerată etapa definitivă de transformare a numelui comun în nume propriu.

Din acest moment, anumite nume de persoană, de pildă, au posibilități crescute de a pătrunde în sisteme onomastice aloglote, unde sunt menținute în uz în virtutea altor factori decât semnificația inițială a numelor comune care le-a favorizat conversiunea antroponimică.

În cazul onomasticului național cu motivare semantică, o analiză diacronică asupra stocului atestat documentar conduce la concluzia existenței unei certe legături între vitalitatea anumitor unități ale sistemului antroponimic popular şi semantica numelor comune din care acestea provin. În cadrul inventarului antroponimic delexical, numele raportabile la lexeme cu semantică pastorală ocupă, numeric, o poziție forte.

Descrierea sumară a tipologiei deplasărilor semantice favorabile transferului în domeniul numelor proprii a unor apelative subsumate vocabularului păstoresc

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

moştenit, precum şi felul în care această încărcătură semantică influenţează încadrarea funcţională a lexemului respectiv în sintagma denominativă umană constituie obiectul articolului de faţă.

2. Este evident că posibilităţile de descriere a unui mediu socio-cultural popular cresc în cazul aprecierii corecte a criteriilor de selectare a anumitor apelative care sunt considerate apte de a fi înzestrate cu atributele numelui. Din această perspectivă, onomasticonul autohton, al cărui inventar antroponimic se reduce la un număr nesemnificativ de nume, dificil, sau chiar imposibil de raportat la elemente ale vocabularului, poate ajuta prea puţin, la nivelul cunoştinţelor actuale.

Totuşi, ne considerăm îndreptăţiţi să presupunem, că cel puţin în anumite cazuri, s-ar putea să avem a face cu păstrarea anumitor *mecanisme denominative* străvechi, active la nivelul mediului socio-cultural autohton. Nu este exclus ca acestea să se fi perpetuat până recent, prin transmiterea lor orală la nivelul segmentului rustic al populaţiei româneşti, despre care se poate afirma că nu şi-a pierdut nici în prezent facutatea de a se orienta cultural după precepte caracteristice modului magic de percepţie şi de concepere a realităţii.

Înzestrarea cu funcţie antroponimică a unor termeni care, prin semantica lor, erau consideraţi a avea proprietăţi apotropaice sau care puteau asigura, prin raportarea la anumite realităţi mito-simbolice, familiare orizontului de cunoaştere popular, transferul anumitor calităţi fizice sau psihice către cel vizat, ar putea să facă parte din moştenirea foarte veche a spiritualităţii autohtone[4].

Această caracteristică ne-a îndreptăţit să presupunem că extinderea uzului anumitor nume de animale ca *prenume* este o cutumă denominativă ale cărei rădăcini nu este exclus să se afle în mentalitatea autohtonă. O anumită parte a acestui inventar antroponimic delexical trimite la realităţi socio-culturale specifice unui mediu pastoral, iar transmiterea acestor nume până în prezent poate fi pusă pe seama conservatorismului specific acestor comunităţi.

În ceea ce priveşte categoria funcţională a *supranumelor*, aceasta pare a fi existat încă din timpuri foarte vechi (supranumele erau curente în perioada antică, în spaţiile etno-culturale cunoscute documentar). Imposibilitatea depistării

[4] Statutul de animal totemic pe care *lupul*, de pildă, îl are la nivelul culturii populare româneşti (reflectat, printre altele, în familia antroponimică impresionantă a lexemului respectiv, explicată îndeosebi, prin frecvenţa apariţiei acestuia în ritualul de schimbare a numelui) pare a avea rădăcini străvechi. Ne referim, în special, la spiritualitatea dacică (cf. certele trăsături lycamorfe ale stindardului dacic) peste care s-a grefat, probabil, stratul credinţelor romane legate de acest animal (vezi, printre altele, reprezentarea simbolică a întemeietorilor mitici ai Romei) (Eliade 1980: 21 ş.u.). Un alt nume caracterisitic spaţiului lingvistic autohton ar putea fi considerat ***Bucur***, frecvent folosit ca supranume în mediile păstoreşti. Prin apelul la acest nume, folosit în anumite regiuni, numai până la botezul copilului, unii autori, cel puţin, consideră că avem a face cu perpetuarea unei străvechi cutume dacice (cf. Brâncuş 1995: 29).

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

modalității şi a criteriilor de formare şi de transmitere ereditară a acestora la nivelul societății româneşti medievale a condus la ipoteza existenței unei epoci dominate de numele unic, reprezentat de numele individual (prenumele). Concluziile mai multor studii invalidează însă, această ipoteză (cf. Ionescu 1980; Vulcănescu 1970).

Anumite *supranume* au apărut ca urmare a necesității omeneşti de a râde pe seama defectelor – *poreclele* – şi numai în mod accidental, o parte a acestora a ajuns să se fixeze cu această funcție. Majoritatea, însă, se pot pune aproape exclusiv pe seama necesității de identificare umană.

Modul în care semantica unor termeni este implicată în procesul de transfer în domeniul antroponimic precum şi condiționarea încadrării funcționale în sintagma denominativă a acestora, în urma conversiunii antroponimice, de tipul conotației implicate în acest proces, constituie obiectul articolului de față.

3. În ceea ce priveşte acțiunea **mecanismelor semantice** ce pot explica transferul apelativelor cu semantică păstorească în domeniul numelor proprii, aceasta caracterizează ambele nivele: atât cel al *numelor comune* (care devin astfel apte de a participa la denominația umană), dar şi cel al *numelor proprii*, unde se face apel la unități preexistente în inventarul antroponimic specific unei epoci istorice date. Pe baza acestora se creează, de regulă prin derivare, alte nume.

Se poate remarca o certă condiționare a tipologiei acestor mecanisme de încadrare funcțională a unității lexicale supusă analizei în cadrul sintagmei denominative, în urma procesului de conversiune antroponimică.

În principal, deplasările semantice implicate în transferul apelativelor în domeniul numelor proprii sunt de tip *metaforic* (motivate de asemănare cu realități familiare) şi de tip *metonimic* (bazate pe existența unei relații de apartenență, incluziune sau cauzalitate între cel denominat şi anumite aspecte – calități, persoane, obiecte sau locuri – care pot fi asociate, într-un fel sau altul, cu acesta, şi prin raportare la care, acesta poate fi denumit). Având în vedere că sinecdoca presupune, de asemenea, un raport bazat pe relația de contiguitate între cele două unități implicate în procesul semantic respectiv, o vom considera, din rațiuni practice, un subtip particular de metonimie.

Subcategoriile rezultate ar putea fi caracterizate şi prin introducerea altor factori, precum *afectivitate* sau *tipul conotației* (cel mai adesea neutră, dar şi pozitivă sau negativă). Un alt criteriu relevant în această descriere este reprezentat de categoria funcțională – poziția pe care termenul respectiv o poate ocupa, prin conversiune antroponimică, în cadrul sintagmei denominative populare.

4. Antroponime rezultate prin metaforizare

După cum am putut remarca din analiza materialului lexical moştenit circumscris sferei semantice păstoreşti, efectuată din perspectiva posibilității de transfer a acestora în domeniul antroponimic, există, în majoritatea cazurilor, chiar

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

în planul numelor comune, o anume încărcătură semantică, de regulă figurată, ce poate explica, cu destulă uşurinţă, întrebuinţarea termenului respectiv cu funcţie denominativă umană.

La nivelul comunităţilor umane bine închegate (cum sunt cele rurale) lexemele respective cunosc adesea circulaţie ca epitete – apreciative dar, de cele mai multe ori, cu valoare depreciativă – menite a caracteriza şi, nu în ultimul rând a stigmatiza, anumite trăsături fizice sau tipare comportamentale omeneşti. Dintre acestea, evident, numai unele au ajuns să facă parte, în urma acceptării poreclei respective ca nume distinctiv de întregul grup familial şi a transmiterii acesteia prin urmaşi, din onomasticonul românesc oficial.

Implicarea, în procesul desemnării umane, a unuia din tipurile principale de conotaţie (pozitivă sau favorabilă şi negativă, defavorabilă[5]) condiţionează, după cum vom vedea, posibilitatea încadrării funcţionale a lexemului respectiv în sintagma denominativă.

Apar ca **supranume individuale admirative** lexemele implicate în procesul de denominaţie umană prin sensuri conotate pozitiv, favorabile, prin care se doreşte recunoaşterea şi punerea în lumină a unor calităţi umane impresionante pentru conştiinţa colectivă. În schimb, **poreclele** presupun, dimpotrivă, actualizarea, în cadrul acestui mecanism, a unor sensuri cu certă încărcătură negativă, exprimate de regulă, concis, mai cu seamă prin apelul la anumite simboluri a căror descifrare este, de cele mai multe ori, numai la îndemâna unei colectivităţi umane închise.

4.1.a. În descrierea şi caracterizarea f a v o r a b i l ă, a p r e c i a t i v ă, a fiinţei umane sunt implicate numai anumite lexeme legate de domeniul referenţial păstoresc. Numele provenite de la acestea se pot regăsi destul de rar în inventarul antroponimic actual, susceptibile de fi raportate la această modalitate de denominaţie, fiind, cel mai probabil derivatele diminutivale[6] şi este de presupus că iniţial acestea au circulat ca supranume individuale.

Categoria funcţională a **supranumelor admirative**, cu o frecvenţă extrem de redusă la nivelul spaţiului etno-cultural românesc, aspect cauzat, în bună parte, şi de tendinţa spre ironie proprie temperamentului şi intelectului popular românesc, înregistrează oficial un număr mic de unităţi în care sunt implicaţi termeni pastorali. Ar putea fi cazul pentru numele **Berbecel** (Iordan 1983: 60), sau al îmbinării cu aparenţă pleonastică **Oaie-blândă** (Bogdan 1946: 181).

[5] Slave 1991: 14–15.

[6] Apariţia unor nume rezultate prin combinarea cu sufixe diminutivale nu are întotdeauna ca efect „neutralizarea" semanticii mai puţin favorabile a lexemului de la baza familiei antroponimice. În cazul majorităţii acestor nume delexicale avem a face cu derivate deonomastice, formate prin raportare la unul din membrii familiei (cf. *Lupuşor*, supranume al unei persoane al cărei ascendent masculin fusese cunoscut prin apelativul *Lupu*). Obiectul studiului de faţă îl constituie analiza antroponimelor din perspectiva *momentului* apariţiei acestora (momentul de conversiune antroponimică) şi tipologia mecanismelor semantice implicate în acest proces.

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

Aceste supranume trimit la termeni care, prin sfera lor referențială, sunt legate, conform mentalității şi credințelor populare româneşti (active mai cu seamă în secolele trecute), de o simbolistică profund benefică, încărcată chiar de o anumită aură a sacralității (erau, la nivelul mediilor socio-economice pastorale, vietățile preferate în ritualurile sacrificiale). Acest aspect cunoaşte reflectare, în plan lexical, în încărcătura semantică figurată pozitivă a termenilor respectivi: *oaia* (şi mai ales *mielul*) au cunoscut circulație ca epitete circumscrise noțiunii de bunătate, blândețe sau inocență. Latura pozitivă a *berbecelui* este legată de ideea de bărbăție precum şi de cea de forță mentală, tradusă în capacitatea de dominare a turmei. Lexemul este, adesea, asociat acestor calități (cf. Coman 1986: 26).

În acelaşi stoc, al epitetelor ce conotează apreciativ ființa umană, cu circulație în planul numelor comune, găsim, în mod surprinzător, şi câțiva termeni caracteristici subansamblului numelor de animale[7]: **căpriță,** termen admirativ al sprintenelii, vioiciunii tinerelor fete; **ciută** descrie succint fete sau femei tinere suple, cu mişcări vioaie şi pline de eleganță; prin lexemul **ied** (ieduț) sunt „alintați" băieți sprinteni, zburdalnici; calificativul **mânz** se aplică îndeosebi copiilor mici cu un comportament afectuos față de părinții lor.

Majoritatea acestora, prin sensurile semnalate mai sus, se află la baza unor **supranume personale**, compliniri şi nu de puține ori înlocuitori ale numelor individuale (de botez). Acestea apar numai accidental înregistrate în documentele oficiale caracteristice secolelor trecute, îndeosebi anterioare secolului al XIX-lea, când formula antroponimică oficială era deja stabilă şi funcțională.

Încărcătura semantică pozitivă, marcată târziu şi numai regional, de dezvoltări de conținut mai puțin agreabile, a făcut ca unele dintre aceste lexeme să fie regăsite până târziu în stocul unităților ce se puteau atribui ca nume individuale (cazul pentru *căpriță*, *miel* şi *oaie*).

Schimbarea categoriei funcționale a acestor unități – de la supranume la nume individual (acceptat în cadrul ceremoniei de botez) – poate fi pusă însă, pe seama unui alt gen de deplasare semantică, prin care numele este atribuit în funcție de efectul urmărit prin acesta, fenomenul fiind condiționat de sfera referențială asociată lexemului respectiv.

4.1.b. Uzul unui apelativ cu sens conotativ d e f a v o r a b i l (peiorativ chiar) caracterizează în principiu subcategoria **supranumelor** provenite din **porecle**.

Categorie de graniță, similare substantivelor proprii prin existența funcției de identificare, şi substantivelor comune prin implicarea conținutului lor semantic, poreclele impresionează, la nivelul întregului spațiu romanic, prin diversitate şi pitoresc, constituind, indiscutabil, unul din modurile prin care se reflectă spiritul şi

[7] Este cunoscut faptul că apelul la nume de animale pentru descrierea sau caracterizarea succintă a ființei omeneşti presupune, de regulă, implicarea unei certe nuanțe depreciative.

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

inteligența populară. Reuşesc să se impună în uzul colectivității numai acele porecle ce sugerează anumite trăsături de caracter şi de comportament reale ale celui vizat. De altfel, în întreg spațiul etno-cultural românesc, atribuirea poreclelelor este încă un proces viu şi se întâmpla, în secolele trecute, ca o singură persoană să fie cunoscută simultan, chiar la nivelul aceleiaşi comunități, prin mai multe porecle (cf. Paşca 1936).

Pe de altă parte însă, trebuie să semnalăm şi faptul că existența şi acceptarea unei porecle ca semn distinctiv de denominație era un fapt considerat, în cadrul societății arhaice româneşti, de natură a altera renumele şi implicit numele persoanei respective (care se forma, conform tradiției, prin raportare la numele capului familiei, apt juridic şi social), afectându-i acesteia capacitatea de exercițiu a drepturilor şi datoriilor în fața organelor judiciare comunitare şi de stat (cf. Vulcănescu 1970: 1103).

Este şi aceasta, probabil, una din explicațiile prezenței în număr redus a patronimicelor formate de la acest tip de supranume, înregistrate documentar şi transmise ereditar până în prezent.

Majoritatea lexemelor implicate în etichetarea tipologiei comportamentale umane, cu implicații directe în denominația umană, ale căror dezvoltări metaforice de sens conduc la uzul peiorativ al acestora, este formată aproape în exclusivitate din nume de animale: *berbece*, implicat aici prin latura sa mai puțin plăcută, legată de încăpățânare şi îndărătnicie, *capră*, simbol al neruşinării sau mândriei nejustificate, *țap*, termen prin care este vizat comportamentul sexual nestăpânit, îndeosebi al celor vârstnici, *căpuşă*, model concis de exprimare în legătură cu obiceiul de a trăi din munca altora, *lup*, etichetă pentru viclenie şi lăcomie sau *urs* referitor la un comportament asocial, necomunicativ (cf. Dima 2007: 50).

În contextul acestor afirmații remarcăm faptul că, adesea, „forța" peiorativă a poreclei respective era sporită în mod semnificativ prin îmbinarea cu anumiți formanți, de regulă sufixe augmentative, ipoteză sugerată mai cu seamă de forma în care apar înregistrate unele nume din onomasticonul actual: *Berbecilă* (cf. Iordan 1983: 60), *Căprău*[8], *Căprilă* (Paşca 1936: 356), *Țăpoiu* (Iordan 1983: 467), *Lupău* (Iordan 1983: 284), *Ursoiu* (Iordan 1983: 477).

Tipurile de porecle provenite din sfera animală sunt mult mai numeroase decât cele raportabile la realități ale vieții pastorale. Acestea trimit la un fenomen general – nevoia de a râde pe seama defectelor omeneşti (cf. Candrea 1896) – care ar putea fi considerată, la nivelul comunităților mici, a avea, în ultimă instanță, un cert efect psihologic curativ.

De remarcat că dezvoltările semantice de tip metaforic caracterizează exclusiv categoria supranumelor, din care proporția cea mai ridicată provine din

[8] În cazul în care acest nume nu provine dintr-o îmbinare paratactică de tipul „cap-rău", transformată în „căprău" în urma unei disimilări vocalice.

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

porecle. Din varii motive, numai o parte nesemnificativă sub aspect numeric a sfârşit a se fixa ca nume de persoană.

5. Antroponime-metonimii

Procesul semantic de tip metonimic, activ îndeosebi la nivelul proceselor mentale, logice, presupune, în esență, existența unei relații de contiguitate între părțile implicate în procesul denominativ. Din punctul de vedere al „coloraturii" afective, dezvoltările de sens de acest tip, implică într-o măsură mult mai mică factorul conotativ sau afectiv, având în vedere că o proporție redusă din supranumele formate prin acest procedeu au circulat propriu-zis ca *porecle*.

Majoritatea unităților formate în acest fel a cunoscut de la bun început uzul în domeniul denominativ uman, şi au fost folosite ca *supranume complementare*. În cadrul sintagmei denominative, numele formate în urma conversiunii de tip metonimic apar atât cu funcție de *nume individuale*, cât şi ca *supranume personale*, *de grup* sau *colective*, acoperind deci, toată gama funcțională.

Sesizăm două nivele la care se poate constata acțiunea acestui mecanism:

a) primul tip vizează preluarea apelativului în domeniul numelor proprii; poate fi întâlnit în procesul de formare a numelor sau supranumelor individuale primare;

b) cel de-al doilea caracterizează exclusiv domeniul numelor proprii, aflându-se la baza creării numelor complementare sau adiționale de la unități deja existente în fondul antroponimic sau toponimic.

5.1. Un caz particular de metonimie ar putea fi considerat, după părerea noastră, cel reprezentat de uzul ca **nume individuale** tolerate chiar în cadrul ceremoniei de botez, a unor nume de vietăți, proces prin care, la nivelul mentalității populare, se încerca efectuarea unui transfer de calități atribuite acestora, spre copilul nou-născut.

Modul mitic de concepere a lumii se reflectă, la nivelul societății populare româneşti, şi în conservarea, timp îndelungat, a anumitor cutume denominative care aveau la bază credința că unele vietăți se bucură, printre altele, de înzestrarea cu anume calități, cum ar fi sănătatea, frumusețea fizică, agerimea sau bărbăția, calități care se doreau şi nou-născuților prin atribuirea acestor nume. Astfel se poate explica apariția în documentele româneşti caracteristice întregului ev mediu a unor nume individuale (prenume), ce trimit la vietăți domestice precum *aretele*, *căprița*, *oaia*, *mielul*, sau dimpotrivă, sălbatice: *lupul* şi *ursul* (cf. Evseev 1997: 314).

Acestea apar înregistrate ca **prenume** la nivelul secolelor trecute, mai cu seamă ca derivate diminutivale: *Căpriia*, *Căprina*, *Căpriţa* (Tomescu 2001: 34); *Oica*, *Oiţa* (Bogdan, 1946: 181) rar în forma-bază: *Ariete* (Constantinescu 1963: 420), *Mielu* (Tomescu 2001: 32).

După cum se poate observa, domeniul referențial implicat în transferul antroponimic este conotat în mod cert pozitiv, şi este greu de presupus absența

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

oricărei implicări a factorului afectiv în procesul denominativ, având în vedere caracteristica numelui la nivelul acestor societăți (cf. supra).

5.2. Apelul la nume de părți ale corpului, sau la nume de culori a căror sferă de întrebuințare, deşi inițial legată exclusiv de sfera animală, a cunoscut extindere şi în legătură cu referenți umani s-a făcut, în general, pentru crearea unor supranume marcate de o certă conotație nefavorabilă, care însă, spre deosebire de cazurile prezentate anterior, sunt mult mai puțin subtile. Prin acestea se face referire directă la anumite trăsături fizice atipice: *Bardzu*, *Bălan*, *Bălțatu*, *Bălu*, *Burdujel, Călbăjos*, *Coadă-lată*, *Coadă-galbenă*, *Cornea* etc.

Apariția acestor *supranume*, de tipul evocării directe, poate fi motivată semantic de anumite trăsături fizice sau psihice considerate atipice la nivelul colectivității, procesul semantic prin care aceste apelative (nume de părți ale corpului în general) sunt înzestrate cu funcție de identificare şi individualizare a persoanei poate fi considerat de tip metonimic (putem vorbi chiar de sinecdocă în cazul în care este implicat raportul parte-întreg).

5.3. Modalitatea prin care o anumită persoană este denumită printr-un derivat de la un nume prin care se indică îndeletnicirea persoanei respective are la bază, de asemenea, acelaşi tip de dezvoltare semantică. Acest procedeu denominativ este, de altfel, caracteristic întregului spațiu romanic şi cunoaşte o vechime remarcabilă. În formarea acestui tip de denumire sunt implicate derivate de la termeni – nume de animale (*arete*, *berbece*, *capră*, *mânzare*, *oaie* etc.), nume de instrumente caracteristice (*căldare*, *cupă*, *fluier*, *putină*) sau nume de produse (*brânză*, *caş*, *lână*, *urdă*, *unt*). Procedeul, caracterizat prin nonimplicarea factorului afectiv, este îndeobşte caracteristic domeniului numelor proprii şi ajută la formarea *numelor de agent*.

5.4. Modul de denominație a unei persoane prin raportare la numele grupului, sau la numele unui ascendent (matern sau patern) presupune de asemenea, un proces semantic de tip metonimic specific, în exclusivitate, numai planului numelor proprii.

Supranumele formate de la numele mamei (**matronimicele**) pot fi transmise şi pe cale ereditară. În plan formal, aceste supranume pot fi relativ uşor recunoscute, căci ele se formează, conform modelului tradițional, cu sufixe specifice: **-oiu**, **-esu**, **-an**. Primele două sufixe se ataşează la o temă reprezentată de supranumele mamei; în cel de-al doilea caz tema este chiar numele de botez al acesteia. Trebuie să precizăm că acestea se pot confunda foarte uşor, dată fiind omonimia în plan formal, cu o subcategorie a **maritalelor**, recte cu supranume ale soților „gineriți", cunoscuți în comunitate după (supra) numele soției sau al socrului.

O altă modalitate foarte veche de denominație, în care supranumele este format de la un ascendent matern, este reprezentată de modelul analitic (întâlnit în prezent numai în formă aglutinată): *Alupei* (Iordan 1983: 27) model cu circulație regională, specific îndeosebi ținuturilor Moldovei.

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

În funcţie **patronimică** se consideră numele create în mod tradiţional prin sufixare cu formantul **-escu**, dar şi cele care apar prin preluarea numelui patern (de botez sau supranume) ca atare, funcţionând în sintagma denominativă ca determinant apozitiv.

Numeroase nume din onomasticonul actual sunt supranume care trimit la numele unui întemeietor al unei obştii sau la numele localităţii de proveniență a grupului social din care aceştia făceau parte. Sub aspect formal, aceste nume se formează prin singularizarea formei de plural pe care o presupune întotdeauna numele de grup. Formanţii specializaţi în limba română pentru crearea numelor de grup sunt sufixele **-eşti**, **-eni**, **-ari**[9]. Studiile dedicate modului inițial de funcționare a acestor formanţi sugerează existența unei stricte specializări a acestora. Astfel, modelul tradiţional impunea folosirea sufixului **-escu(l)** pentru redarea fenomenului de rudenie – individualizarea unui membru al grupului social care se revendica de la un înaintaş (moşul, întemeietorul aşezării, sau cneazul care a avut în stăpânire satul respectiv), în timp ce **-eanu(l)** sau –**aru(l)** erau formanţi rezervaţi exclusiv pentru exprimarea domicilierii, supranumele astfel formate fiind funcționale mai cu seamă în afara spațiului-matcă al grupului social respectiv.

Semnalăm vechimea acestor procedee denominative, aspect sugerat îndeosebi de originea şi vechimea unor formanţi: **-escu** pare a fi caracterizat inițial chiar spațiul lingvistic autohton[10].

Remarcăm, ca o concluzie, faptul că aceste mecanisme semantice prin care apelativele cu semantică pastorală cunosc transfer în domeniul numelor proprii se circumscriu procedeelor generale specifice spațiului lingvistic românesc prin care numele comune sunt folosite ca mărci de individualizare umană. Vechimea acestor nume şi a procedeelor specifice de formare a acestora sugerează că este hazardată acceptarea, în totalitate, a ipotezei „fracturii" totale a onomasticonului românesc față de cele caracteristice spațiilor etno-culturale de la care, de altfel, poporul român se revendică în alte aspecte ale existenței sale.

ABREVIERI. BIBIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bogdan 1946	=	Bogdan, P. Damian, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Institutul de studii şi cercetări balcanice, Bucureşti.
Bolocan 1976	=	Bolocan, Gheorghe, *Categoria nume de grup în toponimie* în LR, XXV, nr. 1: 89–98.
Brâncuş 1995	=	Brâncuş, Grigore, *Cercetări aupra fondului traco-dac al limbii române*, Bucureşti.
Candrea 1896	=	Candrea, Ioan-Aurel, *Poreclele la români*, Bucureşti.
Constantinescu 1963	=	Constantinescu, N. A., *Dicţionar onomastic românesc*, Editura Academiei.

[9] Cf. Bolocan 1976: 89–98.
[10] Ionescu 1980b: 417–421.

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)

Dima 2007 = Dima, E. *Aspecte ale transferului apelativelor cu semantică pastorală în antroponimie*, în LR, LVI, nr 1 : 45–56.
Evseev 1997 = Evseev, Ivan, *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească*, Editura Amarcord, Timişoara.
V. Goicu 1996 = Goicu, Viorica, *Nume de persoană în Ţara Zarandului*, Timişoara.
Ionescu 1975 = Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie onomastică*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti.
Ionescu 1978 = Ionescu, Christian, *Sistemul antroponimic românesc în secolele al XIV-lea şi al XV-lea (Ţara românească)* în LR, XXVII, nr. 3: 243–252.
Ionescu 1980a = Ionescu, Christian, *Antroponimia românească*. *Rezumatul tezei de doctorat*, Bucureşti.
Ionescu 1980b = Ionescu, Christian, *–escu în antroponimia românească*, în SCL XXXI, nr. 4: 417–421.
Ionescu 1990 = Ionescu, Christian, *Numele de familie româneşti,* în LR, XXXI, nr. 3: 243–248.
Iordan 1983 = Iordan, Iorgu, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Mihăilă 1978 = Mihăilă, Ecaterina, *Despre geneza şi funcţia numelor proprii*, în LR, XXVII, nr. 3: 267–278.
Paşca 1936 = Paşca, Ştefan, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti.
Petrovici 1970 = Petrovici, Emil, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Editura Academiei, Bucureşti.
Roşianu 1976 = Roşianu, I., *O problemă de onomastică în discuţie: categoriile antroponimice* în LR, XXV, nr. 3: 289–301.
Scurtu 1966 = Scurtu, Vasile, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti.
Slave 1991 = Slave Elena, *Metafora în limba română. Comentarii şi aplicaţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Stan 1973 = Stan, Aurelia, *O problemă de terminologie onomastică: poreclă-supranume*, în CL, XVIII, ian.–iunie, Cluj: 85–90.
Teiuş 1969 = Teiuş, Sabina, *Referitor la sfera şi locul onomasticii în lingvistică*, în „Studii şi materiale de onomastică", Cluj: 1–11.
Tomescu 2001 = Tomescu, Domniţa, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti.
Vulcănescu 1970 = Vulcănescu, Romulus, *Antroponimia în „obiceiul pământului*" în Actele celui de-al XII-lea Congres Internaţional de lingvistică şi filologie romanică, vol. I, Bucureşti: 1099–1103.

SEMANTIC MECHANISMS INVOLVED IN THE USE OF PASTORAL TERMINOLOGY IN HUMAN DENOMINATION

(Abstract)

This short contribution focuses upon the way in which the use of some ancient pastoral words as human names is conditioned by their semantics.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A624 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:59 UTC)